

Др Магдолна Сич, ванредни професор
Правног факултета у Новом Саду

ЗАШТИТА ЧОВЕКОВЕ ЛИЧНОСТИ – АКТУЕЛНОСТ ИНЈУРИЈЕ РИМСКОГ ПРАВА

Сажетак: У савременој Европи деликтивно право све више представља израз уставних права и слобода личности¹. Сматра се, да људска права немају нигде толико јак и непосредан утицај као што је то случај са заштитом људског достојанства. Једноставно и лепо речено: „Људско достојанство је апсолутна унутрашња вредност коју поседује сваки човек на једнак начин”². Према идеји израженој у преамбули Ошине декларације о правима човека Уједињених нација (1948), признавање достојанства које рођењем поседују сви чланови љуске породице, као и њихових једнаких и неоопуђивих права представља темељ слободе правде и мира у свету. Са аспекта сваке поједине државе – поштовање људског достојанства је темељ демократске правне државе.

Људско достојанство је шире од посебно гарантованих слобода и права, а његово поштовање представља предуслов остваривања других права. Достојанство као најдубља и најосетљивија вредност људске личности, данас се у оквиру грађанског права ширити правилима о неимовинској штети. Полазну основу његове заштите, у земљама које припадају римској правној породици, чине правила римског права о инјурији.

Циљ овог рада јесте да укаже на то, која су била правила римске инјурије, шта је од тога остало у средњем веку, и најзад, како се личности човека штићила под утицајем револуционарних промена у новом веку, према одредбама Српског грађанског законика.

¹ Christian von Bar, *The Common European Law of Torts*, Vol. I, The Core Areas of Tort Law, its Approximation in Europe, and its Accommodation in the Legal System, München, 1998, str. 575.

² J. Meyer-Ladewig, *Људско достојанство и Европска конвенција о људским правима*, Правни живот, Београд, 1-2/2004, стр. 143.

Кључне речи: инјурија, римско право, средњовековно право, заштитија личности, људско достојанство, Српски грађански законик, накнада штете, неимовинска штета.

Појам личности

Сама реч „*persona*” прво је означавала маску коришћену у позоришној представи да би глас глумаца „боље звучао” (*per sonare*). Нешто касније означава лик који глумац жели да представи, а одатле добија значење личности, грађанина, субјекта права.³

Појам личности данас различито одређује психолог, биолог, социолог и теолог. Са аспекта права, у појам личности су укључене како телесне (физичке), тако и менталне (психичке) функције човека као нераздвојна целина. Грађанско право треба да одреди овај појам имајући у виду своје задатке и циљ. С обзиром на то, сматра се, да право личности треба да пође од претпоставке, да се сваки човек разликује од другог човека и баш то треба да обезбеди – да сваки човек има могућност да буде другачији од других.⁴

Док су раније за личност сматрани само одређени истакнути чланови друштва, у новије време сваки човек се сматра личношћу.⁵

Личност значи одређени квалитет живота, тј.: а) да човек слободно одлучује о свом развоју (аутономију личности); б) и да му припадају услови живота достојни човека.

Садржину ових квалитета одређује:

а) у оквиру права личности *слобода човека* најуопштеније значи да свако сам одлучује о сопственом понашању, поступцима и мислима. Човек ова слобода у избору понашања ипак никад није неограничена. Слобода у овом погледу значи слободу избора у оквиру објективно одређених граница и могућности. Аристотелово схватање слободе људског понашања обухвата и тежњу човека ка самоостваривању (Реторика, 1, 5, 1): „Може се рећи да човек као појединац, или људи као целина имају одређени циљ којем теже и кад нешто свесно одабиру и кад се нечега клоне. Тај је циљ, речју, срећа (еудаимонија, *felicitas*, блаженство) и њени делови.” Слобода одлучивања о сопственој судбини може да се конкретизује као слобода избора партнера, места боравка, погледа на свет, религије и морала.

³ О, Станојевић, *Римско право*, Београд, 1992, стр. 107.

⁴ F. Petrik, *A személyiség jogi védelme, A sajtó-helyreigazítás* (Правна заштита личности, Исправка путем штампе), Будимпешта, 2001, стр. 40 – 41.

⁵ К. Кнар, *A személyiségi jogok védelmének problematikája* (Проблематика заштите права личности), *Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény*, 4/1966.

б) У услове живота достојне човека, спада све што човек сам квалификује као вредност, што омогућује или обезбеђује да самостално аутономно одреди остваривање своје личности. Све ове вредности није могуће навести. Од њих су најзначајније оне које право заштићује и као именоване: телесни интегритет и здраво функционисање човечјег тела; лични животни простор (укључујући и приватан стан); спољашњи изглед човека (фотографија, снимак гласа), као и квалитет представе о њему настале у друштву; затим, једнакост, људска личност која у истој мери и на исти начин припада свакоме.⁶

О чијој заштити је реч у току историје?

– питање једнакости људи

Већ античка мисао познаје идеал природно правне једнакости људи. Према Улпијану (*D. 50, 17, 32*): „Са становишта права грађана, робови се сматрају неважнима. Тако није и по природном праву, јер су са становишта природног права сви људи једнаки.” Ни захтев за правну једнакост није био стран антици. Према Цицерону (*О републици, 1, 32, 49*): „Треба да постоје међусобно једнака права оних који су грађани у истој републици.”

Мада и Боетије у VI веку личност одређује као: „*Persona est substantia individua rationalis naturae*” (личност је индивидуална супстанција рационалне природе), правна неједнакост људи била је присутна и у току средњег века.

Као први корак у развоју људских права у литератури се наводи *Magna Charta Libertatem* Енглеске из 1215. године⁷. До декларације правне једнакости и савремених правила о људским правима, међутим, требало је прећи још дуг пут. Све до XVIII века, људска права сводила су се на привилегије које су гарантоване одређеним сталежима.

Революционарни дух нових времена, прво у Америци (Декларација о независности САД из 1776. године) истицао је: „да су сви људи створени једнаки; да су им од Творца подарена извесна неотуђива права; да међу та права спадају живот, слобода и трагање за срећом.” Нешто касније, француска револуција дала је људским правима и интернационалну димензију. Декларација о правима човека и грађанина (26. август 1789) у члану 2. прокламује основна природна права човека: слободу, својину, безбедност и отпор угњетавању. Затим Монтањарски устав (1793) који је прецизирао одредбе претходне декларације, у члану 1. тач. 2. констатује, да су природна и незастарива права човека: једнакост, слобода, безбедност и својина. Сви су људи по природи и пред законом равноправни (тачка 3). По тачци 6.: „Слобода је моћ која припада човеку да ради све што

⁶ F. Petrik, нав. дело, стр.42 – 43.

⁷ С. Аврамов – М. Крећа, *Међународно јавно право*, Београд, 2001, стр. 312.

не нарушава права других: она има за начело природу; за правило правду; за заштиту закон; њена је морална граница садржана у изреци: **Не чини другоме оно што не желиш да теби други чини.**⁸ Мада овај устав није ступио на снагу, његове идеје имају трајну вредност.

Инјурија римског права

Закон XII таблица (1, 5) садржи прокламацију једнакости грађана пред законом: „За нексе и оне у манципијуму, за моћне и клијенте, нека буде исто право.” Међутим, супротно прокламованој једнакости, борба плебејаца за стицање политичких и економских права, која се одвијала у току периода републике, указује баш на неједнакост и међу самим слободним римским грађанима. Поред тога, у старом Риму људи су се разликовали по положају, на основу стања слободе на слободно рођене, на ослобођенике и робове; а слободни су се даље разликовали и по томе да ли су римски грађани (*cives*), Латини или перегрини. На статус римских грађана (*cives*), поред тога, утицала је и околност да ли су очеви породице (*sui iuris*) или су се налазили под очинском влашћу (*alieni iuris*). Разликовање људи на слободне и робове остало је до краја римске историје и чак ју је и надживело. Разликовање слободних по стању грађанства нестајало је постепено: доделом римског грађанства појединим припадницима староседелачког становништва провинција (перегринима), или пак становништву целих провинција, а коначно Каракалиним едиктом из 212. године. У Улпијановом тексту (*D. 1, 5, 17*) стоји констатација: „Сви који се налазе у римској држави (*in orbe Romano*) постали су, на основу конституције цара Антонина, римски грађани.” Додела римског грађанства целокупном слободном становништву империје, ипак није довела до једнакости ни свих слободних људи. У посткласичном периоду дошло је до јасног разликовања људи по угледу и богатству, до поделе на богате, који су истовремено и угледни и часни (*honestiores*), и на сиромашне (*humiliores*). Средњи слој који је још постојао у IV веку, утопио се у потпуности у сиромашне до пропасти Западног римског царства, 476. године.

Правна, а не само стварна неједнакост људи присутна је и поред постојања свести о њиховој природно правној једнакости. Имајући у виду неједнакост људи у току римске историје, приликом разматрања инјурије римског права имаћемо у виду само правила која се односе на слободне римске грађане.

1. Заштићене људске вредности у старом Риму

Архаично право: У првобитном римском друштву, као што то по праву бива у друштвима на најранијем степену развоја, приликом формирања

⁸ Текст је узет из Љ. Кандић, *Одабрани извори из омишле историје државе и права*, Београд, 1977, стр. 252.

јавне власти и регулисања односа, посебан проблем представља крвна освета и самопомоћ. Међу, многим другим одредбама, Закона XII таблица, правила о инјурији такође су служила укидању крвне освете и ограничавању примене талиона. Станковић сматра, да је добровољна или законска композиција истовремено имала репресивну улогу (а самим тим и превентивну), функцију накнаде евентуалне имовинске штете, а ако је постојала и повреда личности жртве, и функцију накнаде неимовинске штете.⁹

Према мишљењу заступљеном, између осталог, и од стране Момзена и Казера, које мишљење је било опште прихваћено, инјурија је „архаични случај” понашања на којем се базира деликтна одговорност, тј. апстрактно чињенично стање које обухвата свако понашање које је противно праву. Према томе, инјурија би у најстаријем периоду имала значење апстрактног општег појма: понашања које је супротно праву (*ius*), ако не и у етичком смислу, али у смислу људских норми заједнице. Према њиховом мишљењу до казуистичког регулисања је дошло тек касније, у времену које је претходило Закону XII таблица, и у периоду републике.¹⁰

Према Полаију, архаичном периоду није било својствено апстрактно размишљање, као ни апстрактни појмови понашања у складу са правом и противправно. *Ius* и *iniuria* у овом периоду везују се за конкретне околности (место, поступак, понашање). То одговара примитивној идеологији друштва у њиховим најранијим периодима.¹¹

Случајеви инјурије у Закону XII таблица су следећи: а) Случај најтеже телесне повреде *membrum ruptum* (таб. VIII, 2) која је довела до иреверзибилне повреде (повреде са трајним неотклоњивим последицама)¹². У овом случају је предвиђена примена талиона ако се странке не измире: „*Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto.*” Измирење подразумева плаћање договорене суме новца (добровољну композицију)¹³. б) Случај прелома костију (*ossis fractio* – VIII, 3), када износ који се плаћа одређује сам закон (законска композиција) имајући у виду статус повређеног. Ако је повређен слободан човек казна је била 300, а ако је повређен роб 150 аса (сестерција). У овом периоду још је реч о патријар-

⁹ О. Станковић, *Новчана накнада неимовинске штете*, Београд, 1963, стр. 20.

¹⁰ Th. Mommsen, *Römisches Strafrecht*, Leipzig, 1899, стр. 784 и 825; M. Kaser, *Das altrömische ius*, Göttingen, 1949, стр. 207 – 208. Полази се пре свега од једног Гајевог текста у Институцијама (4, 16) који описује стари поступак *legis actio sacramenti in rem*: „*quando tu iniuria vindicavisti*” (с обзиром на то да си неправо виндицирао). Критику видети детаљније у Е. Pólay, *A személyiség polgári jogi védelmének történetéhez, Iniuria – tényállások a római jogban*, Szeged, 1983, стр. 7 – 11.; у енглеском издању: *Iniuria Types in Roman Law* Будимпешта, 1986.

¹¹ Е. Pólay, нав. дело, стр. 11.

¹² Е. Pólay, нав. дело, стр. 12.

¹³ Слично правило је предвиђено и у Хамурабијевом закону, тим што Хамураби прави разлику с обзиром на статус лица: „Ако неко избије зубе себи равном човеку, да се избију његови зуби. Ако је избио зубе једног мушкину, да плати једну трећину мине сребра”. (пар. 200. 201), Ч. Марковић, *Законик Хамурабија*, Београд, 1925.

халном ропству¹⁴. ц) Најзад, случај *iniuriam alteri facit* (VIII, 4) тј. ако би повреда била учињена на други начин (у односу на претходне случајеве мисли се на лаку телесну повреду, на пример шамар), када је казна била 25 аса. У овом случају, с обзиром на то да је телесна повреда незнатна, поставља се питање, да ли служи истовремено и заштити човекове части и достојанства? Против ове хипотезе говори, међутим, мали износ композиције. Може ли човеково достојанство да вреди мање од телесног оштећења?¹⁵ Ако, међутим, полазимо од тога да је новчана казна имала за задатак да замени крвну освету и талион, нема разлога да искључимо из новчане суме и задовољштину за моралну повреду (која рађа бес и нагон за осветом), не само у овом последњем, него у сваком наведеном случају инјурије.

Према Полаију, ови случајеви инјурије су примери објективне одговорности архаичног римског права, јер се примењује принцип узрочности¹⁶. Опште је прихваћено становиште, да развој полази од објективне и иде у правцу субјективне одговорности за проузроковану штету.

Extra corpus повреда, која не би била учињена телесном повредом, *malum carmen incantassit* (VIII, 1), у архаичном периоду спадала је у мистичну сферу (црну магију). Према Цицерону, реч је о бацању чини злим враџбинама, за које је следила смртна казна¹⁷. Сматра се, да је ова магијска радња спадала у античке јавне деликте, јер у доба Закона XII таблица претор у приватним стварима није могао никог осудити на смрт. Смртну казну римском грађанину могла је изрећи само скупштина¹⁸. Закон XII таблица, поред тога, у инјурију убраја и случајеве оштећења туђег материјалног добра: **посечено стабло** (8, 11), као и **оштећење (rupitias) туђе ствари** (8, 5).

Полаи долази до закључка, да је инјурија архаичног периода значила личну повреду шефа породице, која је могла бити уперена непосредно против њега самог, или посредно повредом лица под његовом влашћу, или добара која му припадају.¹⁹

¹⁴ Текст спомиње сестерије, што занчи да потиче из каснијег периода. У првом и трећем случају не прави се разлика у погледу стања слободе, па се поставља питање да ли је ово разликовање постојало у најстаријем периоду у случају прелома костију?

¹⁵ M. Talamanca, *Istituzioni di diritto romano*, Милано, 1990, стр. 630.

¹⁶ E. Pólay, *A személyiség polgári jogi védelmének történetéhez, Iniuria – tényállások a római jogban*, Szeged, 1983, стр. 12. у енглеском издању: *Iniuria Types in Roman Law*, Будимпешта, 1986. Такође, I. Molnár, *A préklasszikus jog felelősségi rendszere* (Систем одговорности у преткласичном праву), Dr. Szilbereky Jenő emlékkönyv, Acta univ. Seg. de Attila József nominatae, Acta Jur. et Pol. Tom. XXXVII, fasc. 1 – 22, Szeged, 1987, стр. 177. Д. Стојчевић, *Римско приватно право*, 13. изд. Београд, 1983, стр. 225.; G. Marton, *Felelőség a custodiáért* (Одговорност за кустодију), Будимпешта, 1924, стр. 17.; Festus, 174: *homo fulmine occisus est*; или З. XII таблица, VIII, 10.

¹⁷ J. Zlinszky, *Római büntetőjog* (Римско казнено право), Мишколц, 1995, стр. 124.

¹⁸ Закон XII таблица, IX, 1 и 2; Cicero, *de leg.* 3, 4, 11: „...De capite civis nisi per maximum comitatum – ne ferunt.”

¹⁹ E. Pólay, нав. дело, стр. 39.

Преткласично право: Према Пуљиезеу, у Закону XII таблица наведена три чињенична стања, у овом периоду још увек постоје, и није настао општи појам инјурије који би обухватио све телесне повреде слободног човека²⁰. Међутим, у овом периоду долази и до неких битних промена: Престаје примена талиона, као и тарифно одређивање казне за поједине телесне повреде. *Gellius* (*Noct. Att.* 20, 1, 12 – 13), цитирајући Лабеона о случају Луција Верација, указује на застарелост законске композиције Закона XII таблица. 25 аса постала су тако незнатна вредност, да је Верације приликом шетње пролазнике шамарао, а за њим је ишао роб који је одмах исплаћивао повређенима по 25 аса. До тога су довеле промене у привреди, увођење првог сребрног новца (268. године с. е.), као и одређивање његовог односа према асу. Тарифну казну, услед ових околности, заменили су са процењеном сумом новца, са тзв. преторском *aestimatio*-м. До следеће битне промене дошло је услед успешних освајачких ратова и масовног заробљавања покороног становништва. Претварање робова у робу, довело је не само до погоршања њиховог положаја, већ и до њиховог битног разликовања од слободних људи. Телесне повреде робова почев од 286. године с. е. почео је да регулише плебисцит, који је познат под називом *Lex Aquilia*, заједно са регулисањем осталих случајева оштећења туђе ствари. Повреда роба је, према томе, постала повреда ствари. Према новијој литератури, одредбе овог закона све до посткласичног периода нису примењиване на повреду слободног човека.²¹

Јавља се и нови деликт *convicium* („мачја серенада“). Према веома интересантном мишљењу Полаија, овај случај се још увек уклапа у телесне повреде. Полаи сматра, да се мачја серенада базира на случају регулисаном са VIII. 4. Закона XII таблица (*iniuriam alteri facit*), тј. лакој телесној повреди, и била је нови начин телесне повреде: „повреда уха, као дела тела путем мачје серенаде“²². Услов кажњивости овог деликта је, објективни критеријум, да је учињен и „*adversus bonos mores*“, да вређа прихваћена правила заједнице о моралном понашању, јавни ред, или чак „јавну тишину“²³. Сматра такође, да повреда људске части као посебан деликт настаје баш на основу ове одредбе Закона XII таблица. Као доказ наводи и текст *Auctor ad Herenium* (4, 25, 35), који је настао 86 – 82. године с. е.: „*Iniuriae sunt, quae aut pulsatione corporis, aut convicio aures, aut aliqua turpitudine vitam cuiuspiam violant.*“

Таламанка, кретање инјурије у правцу повреде човекове части и угледа, види већ у одмеравању процењене казне од стране рекуператора на основу принципа доброг и правичног (*bonum et aequum*)²⁴. Према нашем мишљењу,

²⁰ G. Pugliese: *Studi sull' "iniuria"*, Милано, 1941, стр. 66.

²¹ E. Pólay, нав. дело, стр. 45. нот. 15.; I. Molnár – É. Jakab, *Római jog* (Римско право), Сегедин, 2001, стр. 340.

²² E. Pólay, нав. дело, стр. 53. С овим мишљењем се не слаже: L. Súlyom, *Az iniuria és a személyiségi jogok. „Semlegesség” és technika*, *Állam- és Jogtudomány* XXIX, 2/1981, стр. 226.

²³ E. Pólay, нав. дело, стр. 54.

²⁴ M. Talamanca, нав. дело, стр. 360.

претпостављена повреда части могла је бити укључена и у добровољну или законску композицију.

У овом периоду настали су деликти учињени **против моралног интегритета** човека без телесне повреде. Појавили су се деликти учињени *infamandi causa* (усмерени на умањење човековог друштвеног угледа, *D.* 47, 10, 15, 25). Овај деликт могао је бити извршен против римског грађанина *pater familias*-а непосредно, али и посредно мучењем или батинањем његовог роба, или повредом сина, као и повредом достојанства *mater familias*-а, сина или ћерке (*adtemptata pudicitia*)²⁵. Објективни предуслов кажњивости ових дела јесте, њихова усмереност не само против одређене личности, него и против добрих обичаја (морала) – *adversus bonos mores*.²⁶ Ова чињенична стања, добиће детаљну разраду тек касније, у класичном периоду.

Молнар сматра, да у преткласичном периоду као предуслови кажњивости одвојено су постављени противправност радње и кривица учиниоца²⁷. Сходно мишљењу Аранђо Руица²⁸, сматра, да у раним периодима развоја римског права уговорна и вануговорна одговорност се не смеју круто разграничити. Према Молнару, до раздвајања противправности од кривице довела је примена принципа *bona fides*. Исправно констатује, да развој права није могао да буде „једностран” тј. да се овај принцип примењује само у области уговора. Сматра, да од краја III. века с. е. основ деликтне одговорности постаје *dolus* супротан *bona fides*-у. На основу анализе текстова правника преткласичног периода (Публија Муција, Квинта Муција, Сервија и Алфена) констатује, такође, да је већ крајем II. века, одн. почетком I. века с. е., одговорност проширена и на нехатно причињену штету (и у случају телесних повреда).²⁹

Диктатор Корнелије Сула, 81. године с. е. установио је посебан суд „ради успостављања реда” (*rei publicae restituendae*). Својим законом – *lex Cornelia de iniuriis* – прецизирао је начин извршења телесних повреда садржаних у Закону XII таблица. Наводи три случаја инјурије од којих два су телесне повреде: (*verbare*) ударати), *pulsare* (гурнути), а у трећем случају је реч о повреди стана (*domum vi introire*). Аул Офилије (правник преткласичног периода), разлику између деликта учињеног ударањем и гурањем види у томе, да услед ударања настаје бол, а услед гурања тога нема (*Ulp. Ed. Comm. D.* 47, 10, 5, 1). Мада је овде реч о приватним деликтима, Сула их ипак гони кривично. То се објашњава порастом насиља и анархије за време Сулиних проскрипција. Када је после крвопролића Сула учврстио своју власт, његови интереси су налагали заустављање

²⁵ А. Földi – G. Hamza, *A római jog története és Intituciói* (Историја и институције римског права), Будимпешта, 1996, стр. 557.

²⁶ Е. Pólay, нав. дело, стр. 55 – 59.

²⁷ I. Molnár, *A préklasszikus jog felelősségi rendszere*, Dr. Szilbereky Jenő emlékkönyv, Acta univ. Seg. de Attila József nominatae, Acta Jur. et Pol. Том. XXXVII, fasc. 1 – 22, Szeged, 1987, стр. 209; Цицерон *Pro Tull.* 14, 34; Случај дрвосече, Паул, *D.* 9, 2, 31.

²⁸ V. Arangio – Ruiz, *Responsabilità contrattuale in diritto Romano*, 2. изд. Напуљ, 1933, стр. 4.

²⁹ I. Molnár, нав. дело, стр. 189 – 191.

анархије и стабилизовање власти. Закон је издат у циљу заустављања учеста-
лих насиља учињених против приватних лица.³⁰

Lex Cornelia de iniuriis, с обзиром на то да полази од начина извршења де-
ликта, све телесне повреде слободног човека (без обзира да ли су тешке или
лаке) подводи под јединствени појам инјурије. Самим тим раскида са разлико-
вањем три случаја инјурије Закона XII таблица.

Ова дела добила су значај јавног деликта, али сама тужба имала је карак-
тер приватне тужбе. Спорно је у литератури, каква казна је била предвиђена за
ове деликте. Највероватније се радило о новчаној казни, која је у целини или
делом припадала оштећеном лицу.³¹

Поставља се питање, да ли су после Сулиног законодавства ове деликте
могли решавати и у грађанском поступку? Како ћемо убрзо видети, у кла-
сичном периоду, одговор је позитиван.

Класично право: У класичном периоду задржани су јединственим називом
инјурије назване **телесне повреде које се по тежини крећу од трајног те-
лесног оштећења до шамара**. Према Гају (*Inst.* 3, 223 – 234), *iudex* је ове случајеве
решавао у грађанском поступку, одређивањем новчане казне за учиниоца на
основу преторове процене. Судија приликом одмеравања казне није могао да
досуди већу суму од оне коју је оштећени захтевао, али је могао мању. Ме-
ђутим, оштећена странка могла је да покрене и казнени поступак и тада би
случај разматрали као *crimen*: *D.* 3, 3, 42, 1: „*Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia
procurator dari potest: nam etsi pro publica utilitate exercetur, privata tamen est.*”

Према томе, оштећени је могао да бира да ли ће покренути грађански
или казнени поступак. Ова два поступка нису могла бити покренута кумула-
тивно (Паул, *D.* 47, 10, 6).

Услед телесне повреде, могла је настати и таква штета, која³² није насту-
пила непосредно, као што су трошкови лечења, пропуштена зарада, или губитак
очекиване будуће зараде. За ову врсту штете било је могуће користити Аквил-
ијанску тужбу, али само из разлога корисности (*utilis causa*). Према опште при-
хваћеном мишљењу, примену ове тужбе из разлога корисности је тек посткла-
сично право проширило на случајеве телесне повреде слободног човека.

Полаи примену *lex Aquiliae utilis* ставља у класични период (између 67 и
130 године н. е.). Према Улпијану, (*D.* 9, 2, 13, пр.: „*Liber homo suo nomine utilem
Aquilie habet actionem, directam enim non habet, quoniam dominus membrorum suorum
neto videtur.*” (Слободан човек има на располагању *utilis actio Aquiliae*, непосред-
но не може да користи ову тужбу, јер он није сопственик свог тела.)

Имајући у виду ове чињенице, оштећено лице је, највероватније, већ у
класичном периоду могло да користи кумулативно две тужбе: за накнаду ма-
теријалне штете (трошкови лечења, изгубљена зарада) *actio legis Aquiliae utilis*;
а за накнаду моралне штете (јавно претрпљене срамоте) *contumelia – actio iniuri-*

³⁰ Н. А. Машкин, *Историја старог Рима*, (3. изд.) Београд, стр. 214 – 215.

³¹ G. Pugliese, нав. дело, стр. 141.

³² А. Ромас, *Римско право*, Загреб, 1981, стр. 349.

arum. Ово решење садржи и Улпијанов текст (*D. 9, 2, 5, 1*): „*Utraque actio concurrat et legis Aquiliae et iniuriarum, sed duae erunt aestimationes, alia damni, alia contumeliae.*”³³

У класичном периоду добили су заштиту и тешки случајеви инјурије који су названи *atrox iniuria*. Према Гају (*Inst. 3, 225*): „Инјурија се сматра тешком, било на основу самог чина, на пример, ако је неко рањен или је пребијен бичем, или батином; било према месту, као, када неко у позоришту или на форуму учини инјурију, било према личности, на пример, када магистрату или сенатору нанесе инјурију лице ниског друштвеног ранга.” (*facto, loco, persona*)

Тешки случајеви инурије указују на намеру боље заштите слободних од тешких телесних повреда, као и на посебну заштиту владајућих слојева, а самим тим посредно и на намеру заштите јавног реда тј. поретка³⁴.

Инјурија је могла бити учињена како телом тако и речима (Улп. *D. 47, 10, 1, 1*): „*Iniuriam autem fieri Labeo ait aut re aut verbis.*”

Правила која регулишу случај „мачје серенаде” (*convicium*) у класичном периоду детаљније су разрађена. Улпијан у свом коментару едикта (*D. 47, 10, 15, 2 - 12*) предвиђа следећа казуистичка правила: мачја серенада требало је да буде усмерена не само против одређеног лица, него истовремено и против јавног реда; да је учињена заједничком виком групе лица; није било неопходно присуство оштећеног лица; кажњавани су не само извршиоци, него и они који су их подстицали. Према Паулу (*D. 47, 10, 42*), у овај деликт спада и случај ако се у поступку поводом жалбе вређа судија. Према Гају (*Inst. 3, 220 и 223*), може да се учини само против слободних лица.

Радње чињене како *инелом* *иако* и речима *infamandi causa* (у циљу повреде части и угледа) према Улпијану (*D. 47, 10, 15, 27*) могле су бити извршене на неколико начина: ако је неко носио црнину да би се веровало да је против његовог рођака покренут поступак (родбина туженог је по обичају носила црнину); ако је носио прљаво одело, или је пустио косу или бркове да би вређао неког, или је певао песму ругалицу и то је отпевао или објавио; или је раширио вест да је разведена жена у другом стању, или да неко сурово поступа са својим робом. А ту су и случајеви који имовинско стање неког лица показују у кривом светлу ради обесчашћења и губитка поверења у лица против којих је радња усмерена (на пример лажном тврдњом за неког да је дужник), чиме се вређа туђ пословни углед и кредибилитет.

Случајеви *adtemptata pudicitia* према Гају (*Inst. 3, 220*) су: ако неко ћутке прати мајку породице или лице млађе од седамнаест година. Томе Улпијан додаје и случај добацивања, а Лабео и одвођење пратиоца. У свим овим случајевима радња треба да буде учињена и *contra bonos mores*. Међутим, ако би се часна жена преобукла у проститутку, нема места тужби.

Domum vi introire (повреда стана) обухвата насилан улазак у туђу кућу, без обзира да ли је станар власник или не (може бити и гост); спречавање ста-

³³ Е. Рóлау, нав. дело, стр. 69.

³⁴ Е. Рóлау, нав. дело, стр. 70. Према мишљењу Полаија, случајеви тешке инјурије учињени без телесне повреде, настали су ширим тумачењем тешких телесних повреда.

нара да се врати у стан коришћењем силе; чак и случај ако без дозволе власника неко улази у кућу ради позивања на суд; као и улазак у намери крађе без извршења крађе. Овај деликт који у Сулино време служи завођењу реда, у класичном периоду добија други значај - штити имовинска права, „светост и неповредивост стана” (приватност). Према Паулу (D. 50, 17, 103): „*Nemo ex domo sua extrahi debet*”.³⁵

Према Полаију, велики број одредаба о инјурији односи се на заштиту власника (пре свега власника робова), или лица у власничком положају, или пак будућег власника (спречавање неког да лови рибу), као и пословног кредититета, кредитне способности грађана. У сваком случају, радња треба да буде извршена *infamandi causa* и треба да буде усмерена *adversus bonos mores*.³⁶

Класичну инјурију Полаи дефинише као: „таква намерна повреда личности која је учињена непосредно против нечије части, или посредно као носиоца очинске власти или власника (или лица у положају власника), а вређа јавни ред, односно робовласнички поредак.”³⁷

Посткласично право: На основу Паулових Сентенција (5, 4, 1) долазимо до закључка, да су инјурије које су извршене повредом тела, путем ударања (*verberibus*) и сексуални деликти (*illatione strupi*) посматране као кривична дела (P. S. 5, 4, 8). Сентенције (P. S. 5, 3, 1) сврставају у посебне јавне деликте оне повреде, које су настале за време побуне или немира, ако су учињене на телу (*corpori*), против живота (*vitae*), или појединих делова људског тела (*membri*). У Пауловим Сентенцијама запажа се, поновно окретање према објективној одговорности³⁸. Биле су предвиђене строге казне: рад у руднику, а ако је извршилац био вишег ранга осуда је гласила на депортацију на острво и конфискацију имовине, док у случају проузроковања смрти, на пример давањем љубавног напитка или лека ради лечења, била би изречена смртна казна. Строго кажњавање је било образложено чињеницом, да извршиоци пружају лош пример (*mali exempli res est*)³⁹. Овакво сурово кажњавање (заstraшивање), без узимања у обзир кривице и олакшавајућих околности, може да се објасни борбом против хришћанству супротстављених секти и коришћења паганских враџбина. Леви сматра, да су ове казне у складу са суровошћу царског апсолутизма и непоштовањем људских вредности⁴⁰. Према нашем мишљењу, томе су допринеле и прилике које су владале у позном царству (пре свега на Западу, одакле Сентенције и потичу): стални ратови и општа друштвена и привредна криза.

Инјурија је могла бити учињена и без телесне повреде (P. S. 5, 4, 1: *extra corpus*), као што су „мачја серенада” (*convicium*)⁴¹ и клеветничка писма (*famosis*

³⁵ E. Rólay, нав. дело, стр. 84.

³⁶ E. Rólay, нав. дело, стр. 84 - 87.

³⁷ E. Rólay, нав. дело, стр. 88.

³⁸ На пример у случају дрвосече (П. С. 5, 23, 12).

³⁹ П. С. 5, 23, 19.

⁴⁰ E. Levy, *Die Römische Kapitalstrafe*, Ges. Schr. II, Keln - Grac, 1963, str. 337.

⁴¹ У случају ако би била учињена показивањем откривених доњих делова тела, сматрало се, да вређа јавну част (*publica honestas*) и била би гоњена у казненем поступку.

libellis). Ту спада и случај лажног оптуживања (*calumnia*), увреде учињене против чланова породице, малолетника, девојака и угледне жене. Посебним случајевима се сматрају **завођење удаће жене**, напад на туђи брак путем нечасних понуда (5, 4, 5), као и случајеви ако неко упрља воду у туђем бунару, или премаже блатом или ђубретом оштећеног или нешто што му припада (5, 4, 13). Паулове Сентенције (5, 4, 10) задржавају и случајеве тешких облика инјурије с обзиром на место извршења (*loco*), или на личност оштећеног (*persona*).

Оно што се запажа јесте, да је после III века нове ере, број случајева инјурије који се решавају у грађанском поступку путем преторске естимације драстично опао. То су били само случајеви: **јавно извршеног *convicium*-а, као и случај вређања судије у аџелационом *hōstijūku***)⁴². Осуду је пратила и инфамија (5, 4, 9).

Према Полаију, инјурија се у IV веку у збирци *Collatio legum Mosaicarum et Romanarum* (*Coll.* 2, 5, 1) јавља и као **оџија *клаузула***, у смислу да је инјурија свака радња која није у складу са правом (**„*iniuria, quod non iure fit*”**).⁴³

У овом периоду се јавља израз ***contumelia***. Означава моралну повреду, повреду части, достојанства и користи се у ужем смислу од значења инјурије.

Као неопходан предуслов инјурије и даље се задржава захтев да је она учињена и *contra bonos mores*.

Запажа се такође, да је друштвена диференцијација у погледу заштите изражена у већој мери, него у класичном периоду. У случају ако неко нађе клеветничко писмо о угледним лицима или припадницима царске канцеларије, а то не уништи или пријави кажњава се смрћу (*C.* 9, 36, 2).

Јустинијаново право: У Јустинијановом периоду долази до делимичног оживљавања класичних концепата. Оштећено лице је могло поново да бира између кривичног и грађанског поступка: *Iust. Inst.* 4, 4, 10: „*in summa sciendum est de omni iniuria cum, qui passus est, posse vel criminaliter agere vel civiliter*”.

Поред тога, инјурија је била коначно усвојена као „*general iniuria*”, у смислу сваке повреде која је супротна праву („*quod non iure fit*”). У случају инјурије у ужем смислу то значи, да се тужба за инјурију могла користити и у случају оних противправних повреда, које су биле атипичне и нису имале тужбу, или ако је постојала и друга тужба, у оним случајевима, када је повреда имала и морално-лично обележје. После набрајања типичних случајева, следи констатација (*Iust. Inst.* 4, 4): „**...најзад, као *шјо је љознајшо, љовреда личности може да се изврши и множим дружим начинима.*** (...*et denique aliis pluribus modis admitti iniuriam manifestum est.*)”

Јустинијанове Институције сумирају сва дотадашња правила (4, 4): „У општем смислу инјуријом називамо **све *шјо је сујројно љраву*** (противправност); у посебном значењу или је увреда (*contumelia*) по глаголу *contemnere* (вређати, омаловажавати), а што Грци називају (поносом)” Инјурија је могла бити

⁴² М. А. de Dominicis, *De alcuni testi orientali sulle „Sententiae”*, St. Arancio – Ruiz, IV Napoli, 1953, стр. 351.

⁴³ Е. Рóлау, нав. дело, стр. 90 и 95.

учињена како телом тако и речима, директно против старешине породице или посредно преко њему подчињених лица: „Повреду чини неко не само онда ако другог пребије песницом или штапом, или само удари, него и онда ако речима вређа другог, на пример, ако онај који зна да му други ништа не дугује, заплени имовину овога због дуга, или онај који ради вређања другог пише или спева песму ругалицу, саставља или изда то, или злонамерно учествује у тако нечему, или ако неко прати мајку породице, момка или девојку, или вређа нечији стид. Најзад, као што је познато, повреда личности може да се изврши и многим другим начинима. Повреду може неко да претрпи не само непосредно, него и преко своје деце која се налазе под његовом влашћу, као и преко своје жене, што је такође признато. Према томе, ако повредиш нечију ћерку која је Тицијева жена, онда се против тебе може подићи *actio iniuriarum* не само у име ћерке, него и оца и мужа. Обрнуто, међутим, ако је повређен муж, његова жена не може да тужи, јер је правично да муж штити жену, али не и то да мушкарца штити жена. Над робовима самима, иако се не може чинити повреда (личности), али преко њих над господарима може; али не на исти начин као преко личности деце или супруге, него онда ако против њих чине већу грубост и ова је несумњиво усмерена на увреду (омаловажавање) власника. На пример, ако неко бичује туђег роба, онда се може користити тужба, али ако га речима прекорава или песницом удари, због овога, власнику не припада никаква тужба.”

Као казна за инјурију примењује се и даље преторска естимација, с тим да процењена вредност зависи и од друштвеног угледа повређеног: „Претори су ...дозволили да повређени сами процене износ и да судија према свом нахођењу осуди учиниоца на онолико колико је проценио повређени, или на мање од тога. Процена казне, наиме, повећава се, или се смањује према достојанству и часности живота повређеног; а степеновање осуде сходно треба применити и у случају лица која имају положај робова: тако други степен предвиђају за робове менаџере, други за средње, а други за оне најбезвредније или оковане.” Институције посебно излажу правила Корнелијевог закона: „*Lex Cornelia* такође говори о инјурији и увео је једну тужбу за инјурију, која се може користити онда ако неко тврди да су га ударили, гурнули или су му насилно ушли у кућу. Под кућом треба подразумевати, било да живи у сопственој кући, било да закупљује, или станује бесплатно, или као гост.” Случајевима тешке инјурије додаје се као нови критеријум повреда родитеља, као и значај повређеног дела тела: „Инјурија се сматра тешком или по начину повреде, на пример ако неког ране или га пребију штапом; или по месту, на пример, ако је повреда учињена над неким у позоришту, јавном тргу или пред очима претора; или по личности, на пример ако је неки магистрат или сенатор претрпео инјурију од стране припадника нижег ранга, или родитељ или патрон од деце, односно ослобођеника, јер се друкчије процењује повреда сенатора, родитеља или патрона, него неког непознатог (трећег лица) или лица ниског ранга. Понекад повреду чини тешком и место (део тела) оштећења, на пример, ако некоме избију око.” Предвиђена је алтернативна могућност покретања казненог или грађанског поступка: „Углавном, треба знати, да повређени у случају сваке повреде

може да користи пут јавног или грађанског поступка. Ако тужи у грађанском поступку, онда, како је речено, судија ће према процени одредити казну. Ако користи казни поступак онда ће судија по службеној дужности одмерити изванредну казну, имајући у виду оно што је увела конституција цара Зенона, да лица са положајем *illustres* или она изнад њих, могу да користе *actio iniuriarum* и у казненом поступку, односно, као тужени могу да воде спор путем заступника, према садржини конституције, што се јасно види из ње саме.” За инјурију одговарају и подстрекачи и помагачи, а право на заштиту губи онај који није одмах реаговао на повреду: „Ова тужба застарева услед неупотребе; баш због тога, ако неко занемарује своју повреду, односно одмах по претрпљеној повреди не обраћа пажњу на то, касније, када би се предомислио, не може више да се позива на занемарену повреду.”

2. Средства грађанско правне заштите

У доба Закона XII таблица санкција има карактер казне⁴⁴, у виду примене талиона, који може бити замењен добровољном композицијом, или пак законске композиције у тарифном облику. Приликом одмеравања тарифне вредности закон указује на примену само два критеријума: тежине повреде и статуса повређеног (да ли је слободан или је роб).

У периоду републике престаје примена талиона као и тарифно одређивање санкције и прелази се на преторску процену новчане суме. Висину процене вредности је одређивао повређени, највероватније имајући у виду сопствену повреду и интересе. Санкцију је, међутим, одређивао судија на основу правичности (*quantum ob eam rem aequum videbitur*) у границама предложене суме, при чему је највероватније имао у виду околности случаја, постојеће друштвене околности, односно обичаје, и пресудом би могао и да смањи предложену суму. Имајући у виду, да је углед и част слободног римског грађанина изузетна вредност у периоду републике, повреда ових вредности била је, како у случају *convicium*-а, тако и у случају телесних повреда, *contra bonos mores*. Статусна разлика између слободних и робова у толикој мери се продубљује, да се повреда роба у току овог периода почиње да се посматра као повреда ствари.

У класичном периоду Гај, Улпијан и Паул истичу да тело слободног човека не може да се процени у новцу. На пример, Гај (*D. 9, 3, 7 in fine*): „*Liberum corpus nullam recipit aestimationem*”. У случају телесних повреда слободног човека, као што на основу изворних текстова можемо закључити, ипак су предвидели новчану санкцију. Ову, на први поглед, супротност у изворима, Полаи решава на следећи начин: Полази од тога, да су робови већ по Аквилијевом

⁴⁴ Код Римљана казна је првенствено имала значај сатисфакције (*supplicium*) због повреде добрих обичаја, а истовремено и божанстава. Термин „*damnum*” у почетку је такође коришћен за ознаку кажњавања и указује на давање сатисфакције. Paulus. D. 39, 2, 3: „*Damnum et damnatio ab ademptione et quasi deminutione patrimonii dicta sunt.*” Сматра се да потиче од глагола *dare* – дати. Означавала такво давање које доводи до умањења имовине даваоца и у том смислу касније добија значење штете. (Видети, J. Zlinszky, *Római büntetőjog*/Римско казнено право/, Будимпешта, 1995, стр. 6.)

закону (286. год с. е.) сматрани стварима, као што су и стока и остале безживотне ствари. Према класичном схватању „*servi res sunt*”, вредност тела роба се може тачно изразити у новцу, оно има цену. „То се никако не односи на тело слободног човека, јер актуелног или могућег робовласника, његово тело, начелно треба разликовати од роба. Један има, а други нема цену, тако тело слободног човека, које није у својини слободног човека (Улпијан, *D.* 9, 2, 13, пр.: *Dominus memrorum suorum nemo videtur*), логично је, да не може да се процени” – закључује Полаи. Међутим, он је у позицији власника, може да има робове и друга добра. „Повреда његовог тела може да се отклони, ако сатисфакција допуњује својину, увећава његову имовину” – констатује.⁴⁵

У случају инјурије учињене *verbis* јасно је да се новчана сатисфакција даје због повреде људског достојанства (угледа, части), поставља се, међутим, питање, за повреду којих људских вредности се она досуђује ако је реч о телесним повредама? О томе, на жалост извори не кажу ништа. Не спомињу ни претрпљени бол, ни страх, а ни наруженост. Посредно се може закључити, да је и у овом случају реч о повреди људског достојанства, инјурије учињене телом (*re*).

Према Гају (*Inst.* 3, 224): „...претор је дозволио да сами проценимо инјурију, а судија ће или толико да досуди или мање, како нађе за сходно. Али ако је нанета тешка инјурија, обично претор врши процену и када он утврди износ, за који је тужени обавезан да да *vadimonium*, овај ће ући у формулу и судија, иако би ипак могао и на мање да осуди, најчешће се неће усудити да смањи износ у пресуди због преторовог ауторитета.”

Почев од Сулиног законодавства повређено лице је могло да бира да ли ће заштиту тражити у грађанском или казненом поступку.

Естимациона вредност као санкција инјурије остаје и у Јустинијанвом праву, али, њена висина се сада у свим случајевима везује за критеријум статуса повређеног. Према Јустинијановим Институцијама (4, 4, 7): „У случају инјурије висина казне се повећава или смањује у зависности од степена достојанства и часности живота лица... (*Nam secundum gradum dignitatis vitaeque honestatem crescit aut minuitur aestimatio iniuriae*).” Ово потврђује да се у случају инјурије, без обзира да ли је реч о повреди учињеној телом или речима, непосредно против патер фамилијаса или посредно преко њему подчињених лица, увек реч о делу усмереној на повреду части и достојанства човека. *Utilis* примена Аквилијевог закона (у погледу које је спорно да ли је уведена у класичном, или тек у пост-класичном периоду) на повреду слободног човека, такође потврђује моралну повреду. Од Улпијана сазнајемо (*D.* 9, 2, 5, 1): „две тужбе се могу користити Аквилијанска и она за инјурију, стога се врше две процене, једна за материјалну штету, а друга за повреду части (...*utraque actio concurrit et legis Aquiliae et iniuriarum, sed due erunt aestimationes, alia damni, alia contumeliae*...)” У случају надокнаде материјалне штете због телесне повреде од Гаја (*D.* 9, 3, 7) сазнајемо да се приликом процене судија треба да узме у обзир: „награду која је дата лекару, као и остале издатке који су учињени приликом лечења, као и вредност рада који није могао обавити, или га неће моћи обавити зато што је био онеспособљен.”

⁴⁵ Е. Рóлау, нав. дело, стр. 72.

Сатисфакцијом за повреду части и достојанства и надокнадом материјалне штете, Римљани су елегантно избегли новчану процену телесних оштећења, јер је „**шело слободног човека од нејроцењиве вредности**”.

О инјурији је реч само ако постоји намера учиниоца, ако је телесна повреда настала услед нехата, следи само накнада материјалне штете на основу Аквиланске тужбе (*utilis*). На то указује Улпијанов текст (*D. 9, 2, 5, 3*): „...обућар је дечака, ученика, слободног *filius familiae*, који је лоше направио оно што му је показао, тако ударио калупом по глави да је ученику избио око. Јулијан каже да ту не долази у обзир примена тужбе за инјурију, јер га он није ударио у намери да учини инјурију, него ради опомињања и учења; (Јулијан) сумња да би могла доћи у обзир *actio locati*, јер је учитељу дозвољен барем лакши облик кажњавања. Ја уопште не сумњам да се у овом случају може водити спор на основу Аквиланског закона.”

Оштећено лице је и даље могло да покрене алтернативно грађански или казни поступак.

У погледу регулисања римске инјурије, видимо тенденцију проширивања заштићених случајева, као и нејасност извора, да ли је инјурија заиста примењивана у општем смислу (*alterum non laedere*) заштите достојанства (слободних). Једно ограничење свакако постоји: повреда није смела бити само субјективна, него је требало да буде усмерена и против писаних правила или барем добрих обичаја прихваћених у друштву. Овај проблем се јавља и данас, и поред декларисане опште заштите, она се најчешће може остварити, пре свега, у посебно предвиђеним случајевима и под посебно предвиђеним условима.

Сматрамо да данашња оцена преторске естимације као, казне базиране на одмазди није у потпуности доказана, јер преторска естимација има основу у замени примене принципа „око за око зуб за зуб” сумом новца - шта да учиним, колико да ти дам да ми не учиниш исту повреду? Ова сума новца није одмазда него откуп телесне повреде која би иначе уследила – значи измирење, престанак непријатељства, стишавање разбукталих људских страсти. Према Полаију, ако би штетник сматрао да је сума коју оштећени захтева сувише велика, обратио би се претору, а судија би на основу преторове процене одредио висину новчаног износа⁴⁶. Сем критеријума тежине повреде и статуса учиниоца и повређеног, остале евентуалне околности које би биле узете у обзир, у изворима нису прецизиране.

С друге стране, римска инјурија која је у почетку обухватала телесне повреде, развила се у повреду моралног интегритета личности, без обзира да ли је повреда настала телом или на неки други начин (пре свега усменим или писаним речима). Тако формирана инјурија штити само људско достојанство (углед, част). Ова заштита данас спада у област неимовинске штете. Римско право овај назив не користи, и директно само у каснијем (класичном или пост-класичном) периоду конкретизује, да се процењена вредност досуђује за моралну штету (*contumelia*). Међутим, тај процес је започет Аквиланским законом,

⁴⁶ Е. Рóлау, нав. дело, стр. 52.

који робове третира као ствари. Новчана сума, према томе, не може да се односи на надокнаду оштећења тела слободног човека. За то може да се изриче казнена санкција. Као последица тога, а и посебног интереса Суле да строгошћу кажњавања (заstraшивањем) заведе ред после проскрипција, јавља се повојеност заштите: кривична или грађанско правна заштита. Кривично – правна заштита се јавља повремено и у каснијим периодима као прихватљивија, јер је основ и висину неимовинске штете веома тешко прецизирати.

Средњи век

Почетком средњег века дошло је до општег назадовања грчко-римске културе. Људи су постепено све заборавили⁴⁷. Римско право се примењивало само у траговима и у вулгаризованом облику.

Први документ вредан помена који садржи више одредаба о неимовинској штети је Туринска глоса, под називом *Petri exceptiones, Exceptiones legum Romanorum* и представља својеврсни сажетак Јустинијанове кодификације. Глоса цитира један извор (14, кап. 46) по којем оштећено лице треба да потврди свој захтев (*aestimatio*) заклетвом. То одговара формули много каснијег немачког права о инјурија - заклетви. По овом правилу: „Ако оштећена страна једну инјурију у новцу процењује и остварује, треба да потврди једном телесном заклетвом да би уместо претрпљене срамоте радије изгубио процењену суму новца”⁴⁸. Овај текст се не сматра римским, јер римско право није користило у случају инјурије заклетву⁴⁹. Поред тога, према Лабадију у римском праву, мада је санкција за инјурију изражена у новцу, процењена вредност је ипак независна од материјално вредносних односа. У горе наведеном цитату се догађа, баш супротно: „материјализација нематеријалног”, тј. везивање моралне штете (на пример, повреде части) за материјалну вредност. Према његовом мишљењу, овај извор је први у оном процесу који започиње квариње преторске инјурије и који ће најзад у XIX. веку довести до бројних искривљених схватања у немачком праву.⁵⁰

Најважнијим документом раног средњег века сматра се *Corpus legum sive Brachylogus iuris civilis*, чији текст се базира на грађи Институција и Дигеста. Скоро је у потпуности сачувао преторску инјурију, али се и овде појављује естимациона заклетва. Ова заклетва ће касније како код цивилиста, тако и код канониста имати централну улогу у схватању неимовинске штете. Оно што је сачувано из римског права је чињеница да се санкција базира и даље на процени (процена се у Брахилогу проширује и на афекциону вредност).

⁴⁷ T. Lábady, *A nem vagyoni (ideális) kártérítés a középkorban* (Накнада неимовинске штете у средњем веку), *Magyar jog*, Будимпешта, год. 40. 1993, стр. 577.

⁴⁸ *Codex Maximilianeus Bavaricus Civilis*, IV, 17, пар. 6 (1756).

⁴⁹ T. Lábady, нав. дело, стр. 577.

⁵⁰ T. Lábady, нав. дело, стр. 577.

Германска народна права, на пример *Lex Gundobada* (око 500. године), садржи само одредбе о телесној повреди, које нису римског порекла. *Lex Visigothorum* поред случаја *contumelia*, установљава и деликт повреде кућног мира и враћа тарифно одређену новчану казну, као и талион, који је било могуће заменити процењеном новчаном казном. Овде се види утицај римске инјурије. *Lex Salica* преузео је из римског права неке случајеве *convicium*-а, али предвиђа тарифно одређену санкцију⁵¹. *Lex Alamannorum* такође санкционише одређене повреде нематеријалног карактера.⁵²

Алариков Бревијар (506. год.) садржи неколико одредаба о инјурији. Преузео је две конституције о клеветничким писмима из Теодосијевог кодекса, као и одредбе Паулових Сентенција. Ови текстови су извори посткласичног римског права, без утицаја варварских обичаја. Паулове Сентенције су у највећој мери и реконструисане на основу Бревијара⁵³. Каснији скраћени изводи Бревијара, сем изостављања већине одредаба, не мењају концепцију Сентенција, која и сама предвиђа првенствено кривично правне санкције, и не садрже естимациону заклетву.

Лангобардско право, које чини мост између јустинијановог права и права глосатора, садржи богат материјал о инјурији, коришћењем елемената римског и лангобардског права. Прави разлику између реалних и вербалних инјурија, али се не види да је и вербал - инјурија санкционисана. Зборник *Lombarda* признаје супсидијарну примену римских инјурија, али само у случају ако нису противречни неком лангобардском правилу.⁵⁴

С обзиром на то, да приступ глосатора није био историјски и да нису користили ни остале модерне методе сазнања и тумачења текста, већ су сматрали да је јустинијанова кодификација једна целина са једнако значајним деловима, право садржано у глосама, није истоветно са античким римским правом. Што се тиче инјурије у Акурзијевој збирци глоса, нема трага о посебном учењу о инјурији, већ се спомињу само посебни случајеви инјурије. Интересантно је, да се естимациона заклетва јавља и код Акурзија, што претпоставља да су глосатори били такође под утицајем учења правних школа које су деловале пре Болоњске школе.

У радовима постглосатора тзв. коментатора јавља се раздвајање реалне и вербалне инјурије, затим општа инјурија у смислу санкционисања повреде правом заштићеног интереса, а у области накнаде штете, као санкција јавља се реторзија и компензација.

Немачка пандектистика у XVI веку наследила је упрошћену инјурију гло-

⁵¹ Салијски закон (пети век н. е.) пар. 30, 3: „Ако неко, био мушкарац или жена, за слободну жену каже да је блудница, а то не може доказати, пресудиће се да плати 1800 динара, што износи 45 солида.”

⁵² F. von Savigny, *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter*, 2. изд. Heidelberg, 1834 - 1851, Том. 2, стр. 219 - 220.

⁵³ М. Сич, *Lex Romana Visigothorum* Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1-3/1984, стр. 151 – 169.

⁵⁴ T. Lábady, нав. дело, стр. 578.

са. Под утицајем канонског права и немачког партикуларног права, дошло је до даљег удаљавања од римског концепта. Тужбе са захтевом за престанак противправне радње, за повлачење изјаве, за вербалну сатисфакцију (извињење) пореклом су из канонског права, а фиксни и одређени износ накнаде потиче из немачких обичаја.⁵⁵

Први значајнији докуменат рецепције је *Kaiserliche Gesetzesordnung* (KGO, 1566) 1521. XXIII, 1, у ком документу процењену вредност треба потврдити већ познатом заклетвом.

Промена се догодила само у смислу, да је захтев за естимацију у општем праву постао чисто приватно правна тужба, али према правилима *Stadt*, односно *Landrecht*-а, била је предвиђена кривична тужба са фиксном казном. Оштећени је могао да бира између кривичне и грађанско правне заштите. Маинцер долази до закључка да инјурија није задржала изворна својства⁵⁶. Заштита части се јавља као посебно племићко право. Према Лабадију, средњи век је постао ковчег инјурије, а њен гроб су ископали примитивна племенска права варварских народа⁵⁷.

У преторску процену на бази правичности, германско право је унело материјални аспект путем естимационе заклетве⁵⁸. Како пише Лабади, овај отров у суштини делује и данас у области накнаде неимовинске штете, највероватније стога што је то у каснијим вековима још више раширено⁵⁹. То се види и по томе, што се личност посматра и штити као сопственик, као титулар имовинских права. Оваква схватања ће бити основ касније, за време либерализма, за искључење нематеријалне повреде из грађанско правне заштите.

Ренесанса старог века није могла да оживи римску инјурију у потпуности и нису могли да одстрани варварске елементе. Увођењем афекционе вредности, компензације, одстрањивањем инфамије као санкције која се више није могла применити, затим предвиђањем искључиво грађанског поступка у случају естимационе санкције, допринели су њеном развоју, али нису могли да је очисте од материјализације. Полазећи од принципа хришћанства (опроштај, морална сатисфакција), канонско право с једне стране предвиђа различите моралне санкције, с друге стране спречава новчану сатисфакцију, јер у томе види богањење оштећеног лица.

⁵⁵ T. Lábady, нав. дело, стр. 580.

⁵⁶ R. Mainzer, *Die aestimatorische Injurienklage in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Штутгарт, 1908, стр. 81.

⁵⁷ T. Lábady, нав. дело, стр. 580.

⁵⁸ M. Conrat (COHN), *Die Epitome Exactis Regibus*, Studien zur geschichte des römischen rechts im mittelalter, Berlin, 1884 (1965). *Epitome exactis regibus* (9, 75) то такође потврђује: „*Actio iniuriarum competit ei qui contumeliam passus est contra eum qui intulit iniuriam, veluti pulsavit verberabit vel famosum carmen ad alterius contumeliam scripsit recitavit vel quoquo modo iniuria aliquem affecit: in qua iudex tanti reum condempnabit quanti actor iuravit se nolle eam iniuriam sustinuisse cum iudicis tamen taxatione.*” („*Actio iniuriarum* припада ономе ко је претрпео срамоту, против оног ко је учинио инјурију или гурањем, или ударањем, или срамну песму ради туђега омаловажавања писао, спевао, или је на неки други начин предузео инјурију: у ком случају судија са толико процењене вредности кажњава туженог за колико се тужилац заклинје да не би желео ову инјурију претрпети.”)

⁵⁹ T. Lábady, нав. дело, стр. 580.

Под утицајем народних права и канонског права, Болоњска глоса постала је основ правне науке и праксе у целој просвећеној Европи. Лабади, међутим, веома сликовито закључује: „средњи век је римској инјурији одрубисао главу, њен труп је ипак остао читав.” Поставља питање: хоће ли се право лице античке инјурије поново појавити у новом веку?⁶⁰

Заштита личности на основу одредаба Српског грађанског законика

Србија која је у новом спољнополитичком окружењу XVIII и XIX века постепено осамостаљивала од турске власти, како услед унутрашњих промена, тако и услед промена које су се одиграле у Европи, постепено се укључивала и у европске токове развоја.

У Србији, за време трајања Првог српског устанка (1804-1813) изграђена је организација државне власти и донети су и неки уставни и правни акти. Првим судијама изабраним на скупштини Ваљевске нахије 1804. године још је дато упутство за коришћење старог средњовековног, првенствено црквеног права чији је основ била Крмчија⁶¹. Други закон познат као „Карађорђево закон”, који је вероватно донет пред крај постојања уставничке државе и не може се доказати његова примена, још увек прати средњовековна правила. На пример, у случају увреда владајућих слојева, била је предвиђена казна батинања, по двадесет пет батина у два јутра⁶². Судије су судиле и по обичајима и сопственом уверењу.

Околност, да је Милош Обреновић успео већ до 1817. године да се уздигне над осталим старешинама и да постепено узме сву власт, као и каснији берат којим је добио својство наследног кнеза, поново су отвориле уставно питање у Србији. Критику владавине Милоша Обреновића дао је Вук Караџић у „Особитој грађи за Српску историју нашега времена” (12/24 априла 1832. године) у којој решење налази у издавању „правице” или „конституције”: „Да се одреди начин правитељства и правитељство да се постави...да се сваком човеку осигура живот, имање и чест...”⁶³

Мада је први човек који је споменуо потребу доношења устава, за то платио главом, под притиском незадовољства народа и старешина, као и спољашњих фактора, кнез је ипак био принуђен да приступи доношењу устава. Коначно је прихваћен нацрт Димитрија Давидовића, и 2/14 фебруара 1835 на Сретењској скупштини донет је Сретењски устав.

⁶⁰ Т. Lábadу, нав. дело, стр. 581.

⁶¹ *Закон Пројзе Машије Ненадовића од 1804. године*, у В. Петрић, *Из правне историје Народа Југославије*, Одабрани извори, Београд, 1968, стр. 134.

⁶² *Карађорђево законик*, чл. 23, у В. Петрић, нав. дело, стр. 140.

⁶³ Љ. Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2002, стр. 213.

Глава једанаеста Устава посвећена је правима и слободама грађана. Под насловом: „Обштенародна права Србина” прокламује једнакост пред законом (чл. 111.): „Сваки Србин и без сваке разлике једнак је пред законима српским...”, и предвиђа стандардна права грађана садржана у тадашњим уставима европских држава (француске уставне повеље 1815 и 1830 и белгијског устава од 1831)⁶⁴. Велике силе (Турска, Аустрија и Русија) предвођене Русијом сматрајући овај устав сувише револуционарним, постигле су, да шест недеља после прокламовања буде суспендован⁶⁵. Борба за устав се, међутим, наставила и као резултат компромиса, децембра 1838. године издат је устав у виду султановог хатишерифа, тзв.Турски устав. Овај устав у мањем броју садржи одредбе о правима и слободама грађана. У чл. 27 и 28 гарантује се право на судску заштиту основних имовинских и личних права. Према члану 27.: „Моја нарочита воља јест, да житељи Србије, поданици моје високе Порте, буду заштићени у њиним добрима, њиним лицама, њивој чести и њиовом достојанству...” Чл. 29. искључује кривичну одговорност сродника кривца, тј. колективну одговорност.⁶⁶

Устав је захтевао даљу законску разраду. После завршетка уставних борби, као и силаска са престола Милоша Обреновића, изради нацрта грађанског законика приступио је Јован Хаџић. „Законик грађански за Књажевство Србију” – Српски грађански законик⁶⁷ проглашен је 25. марта (5. априла) 1844. године. Мада су прво преведени француски закони, као узор приликом израде законика, ипак је прихваћено аустријско право, које је делом засновано на римском праву⁶⁸. Рецепција, односно прерада Аустријског грађанског законика било је у складу са спољном политиком Аустрије на Балкану⁶⁹.

У уводном делу Законика под насловом „Основне црте правде и правичности у законима грађанским” садржана су углавном уставна правила и начела, којима није место у Грађанском Законику. Законодавац је ове чланове унео вероватно због тога што су они углавном изостали из важећег Турског устава (1838)⁷⁰, или пак као посебна гаранција уставних права.⁷¹

⁶⁴ Љ. Кркљуш, нав. дело, стр. 219.

⁶⁵ Љ. Кркљуш, нав. дело, стр. 221.

⁶⁶ Љ. Кркљуш, нав. дело, стр. 226.

⁶⁷ *Грађански законик Краљевине Србије са крајњим објашњењима* од Др. Лазара Марковића, 2 изд. Београд, 1921.

⁶⁸ О односу Српског грађанског законика и римског права, видети, Ј. Даниловић, *Српски грађански закон и римско право*, „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, (1844 – 1994)”, Београд, 1996, стр. 49 – 65.

⁶⁹ Љ. Кркљуш, нав. дело, стр. 231. О разлозима коришћења аустријског модела видети, Р. Ковачевић Куштримовић, *Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844 Ђ 1994), Уводно излагање*, Зборник радова са научног скупа „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика”, Ниш, 1995, стр. XI – XVIII.

⁷⁰ Љ. Кркљуш, нав. дело, стр.232.

⁷¹ А. Фира, *Српски грађански законик и устав Србије*, „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, (1844 – 1994)”, Београд, 1996, стр. 34. Основна лична права уважава и Турски устав.

Неповредивост личности и имовине предвиђа члан 15.: „Сваког Србина личност и сопственост и сва с њима скопчана права јесу невредима и стоје под заштитом и одбраном закона. Ова се закона заштита простире и на странце.” Чл. 17. Гарантује природна права човека: „Сваки човек сматра се као лице и као таково има природна себи својствена права која се ником не укидају.”⁷²

Правна (приватно правну) једнакост је декларисана у члану 19.: „У призрењу приватних права сви су пред законом и Судом равни. Што је за једног право, мора и за другога право бити...” (То се односи и на Кнеза и Правитељство.)

Према томе, сваки човек је личност у праву, а под личношћу, према тумачењу Лазара Марковића, подразумева се како физички интегритет, тако и лична права уставом гарантована.

Члан 31. прописује општу обавезу накнаде причињене штете: „Ко другоме штету причини, дужан је зато накнаду учинити”. Ово начело римском праву је познато у виду опште забране: другог не повредити (*“alterum non laedere”*).

У посебним одредбама „О накнади учињене штете”, опште начело се конкретизује у члану. 800. (Члан 1295. АГЗ): „Ко другоме штету какву учини, било то на имању туђем или правима и личности, онај мора ту надокнадити”⁷³. Општа обавеза накнаде штете, с обзиром на казуистички приступ римских правника, у Риму није формулисана, али се материјална штета надокнађивала, углавном применом правила Аквилијевог закона, а повреде личности путем правила инјурије.

Према коментару Марковића, под штетом су подразумевали укупну штету: сваки квар и свако умањење ствари, односно сваки уштрб личности или права. У ширем смислу, штета је и изгубљена добит. Међутим, накнада моралне штете није била тако јасно одређена.

У случају телесних повреда, према члану. 820. (у потпуности одговара члану 1325. АГЗ⁷⁴): „Ко другог рани, осакати или иначе повреду тела нанесе, тај плаћа трошак сав за лечење и лекове; па и саслугу коју због тога овај губи,

⁷² Упор. М. Вуковић, *Правила грађанских законика*, Загреб, 1961, стр. 26; Г. Вукадиновић указује на утицај природно правних идеја на Српски грађански законик, на значај ових идеја у формирању права у Србији, као и на актуелну потребу отклањања недостатака позитивног права путем оживљавања правила природног права, видети, Г. Вукадиновић, *Утицај идеја рационалистичког природног права на Српски грађански законик*, Зборник радова са научног скупа „Сто педесет година од доношења српског грађанског законика (1844-1994)”, Ниш, 1995, стр. 10 и даље.

⁷³ Сматра се, да је основ одговорности за накнаду штете претпостављена кривица (чл. 801 СГЗ). Видети, М. М. Тороман, *Одредбе о одговорности за штету у Српском грађанском законнику и Закону о облигационим односима*, „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, (1844-1994)”, Београд, 1996, стр. 290; Д. М. Поповић, *Објективна одговорност за штету по Српском грађанском законнику*, „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, (1844-1994)”, Београд, 1996, стр. 308-310; Ђ. Д. Николић, *Одговорност за накнаду проузроковане штете по Српском грађанском законнику*, „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, (1844-1994)”, Београд, 1996, стр. 316.

⁷⁴ У СГЗ недостају одредбе о сатисфакцији због наружености (1326. АГЗ), као и о накнади штете у случају завођења жене (1328. АГЗ) и о заштити имена (нов. III члана 43. АГЗ).

и које ће се унапред лишити, наплаћује; и још за претрпљене болове⁷⁵, ако се захтева, сразмерну наплату чини.” Први део текста који се односи на накнаду материјалне штете одговара Гајевом тексту (*D.* 9, 3, 7), да судија приликом процене накнаде треба да узме у обзир: „награду која је дата лекару, као и остале издатке који су учињени приликом лечења, као и вредност рада који није могао обавити, или га неће моћи обавити зато што је био онеспособљен.” За претрпљене физичке и психичке болове римско право не одређује накнаду. То би се по римском праву могло захтевати само ако је телесна повреда била учињена *infamandi causa* (ради повреде части) тј. ако је истовремено учињена и инјурија.

Члан. 821. (поједностављено преузима члан 1327. АГЗ): „Ако би од такве ране и смрт следовала, па би сироте остале, жена и деца, онда се особита наплата чини и за то.”

Члан 822. (Упрошћено обухвата чланове 1329, 1330 и 1331. АГЗ): „Штета се мора и она накнадити која би са повредом слободе чије, или части и поштења или имања туђег проузрокована била.” Није конкретизовано, која штета се надокнађује ако је реч о повреди части, поштења или слободе. Највероватније се надокнађивала само евентуално настала материјална штета⁷⁶, мада постоји и мишљење, да с обзиром на то, да одредба не наводи никаква ограничења, подразумевала се и накнада неимовинске штете која је настала због повреде нечије слободе, части или поштења⁷⁷. АГЗ (члан 1330) даје право на накнаду евентуално настале материјалне штете, или на „пуно задовољење”, које по члану 1323 обухвата накнаду стварне штете, изгубљене добити, као и сатисфакцију због увреде.⁷⁸

Члан 1323. АГЗ је у Члан 818 СГЗ унет у скраћеној верзији: „Да се штета накнади, треба све у првашње стање да се постави. Ако то бити не може, онда ваља да се штета процени, па по процени вредности наплати.” Скраћивања и изостављања одредаба АГЗ из Српског грађанског законика, према Радишићу, нису вођена свесном законодавном политиком, него се могу сматрати последицом недовољног познавања ствари и несмотрених промашаја⁷⁹. С обзиром на то, да у поглављу о накнади штете има пуно скраћивања и изостављања, суоча-

⁷⁵ Према Аранђеловићу (*О одговорности за накнаду штеће*, Београд, 1923, стр. 51.) ова накнада је обухватала не само физичке него и психичке болове.

⁷⁶ О питању да ли се под штетом подразумева само материјална или и морална штета видети, Ч. Марковић, *Новчана репарација моралне штеће*, Архив за правне и друштвене науке, књ. III, бр. 4, Београд, 1921, стр. 269-273. На материјалну штету указује и судска пракса, видети такође, М. Вуковић, нав. дело, стр. 1042.

⁷⁷ Ђ. Д. Николић, нав. дело, стр. 327. указује на мишљење Д. Аранђеловића, *О одговорности за накнаду штеће*, Београд, 1923, стр. 56; и Б. Благојевића, *Посебни део облигационог права*, Београд, 1939, стр. 311 – 312.

⁷⁸ Тумачење у, М. Вуковић, нав. дело, стр. 1031.

⁷⁹ Ј. Радишић, *Основ одговорности за штећу по српском грађанском законнику*, Зборник радова са научног скупа „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844-1944)”, Ниш, 1995, стр. 231.

вамо се са тешкоћама тумачења и примене одредаба⁸⁰. Поставља се питање, да ли су приликом тумачења, у пракси узели у обзир и одговарајуће одредбе АГЗ? Према тумачењу Марковића, чл. 818. СГЗ првенствено предвиђа повраћај у пређашње стање, а ако то није могуће, тада процењену вредност (естимацију), која обухвата стварну штету и изгубљену добит, а у неким случајевима и накнаду неимовинске штете.

Имајући у виду одредбе СГЗ и овакво Марковићево тумачење, новчана накнада неимовинске штете, највероватније, се могла захтевати само у два случаја: 1. За претрпљене болове (пре свега физичке) у случају намерно причињене телесне повреде (чл. 820)⁸¹. Ову накнаду повређени је обично тражио уз кривичну тужбу, али је могао да захтева и без покретања кривичног поступка. Међутим, због незнатне досуде болнине, грађански спор скоро никад није ни вођен⁸². 2. У случају раскида веридбе (чл.65), у ком случају, накнаду је могла да захтева пре свега вереница због умањења угледа⁸³. С овим случајем повезано, накнада је припадала и жени у случају поништења брака због двоженства на страни мужа (чл. 71). У случају повреде части, слободе, као и у корист потомака убијеног лица, услед непрецизности одредаба СГЗ-а, остаје спорно да ли је оштећено лице имало право и на накнаду неимовинске штете⁸⁴. Казнени законик (чл. 215) и закон о штампи (чл. 30) за повреду части предвиђа могућност надокнаде моралне штете у случају клевете⁸⁵.

Без обзира на наведене недостатке, концепција Законика у погледу заштите човекове личности може се сматрати модерним и чак савременим. Полази од неповредивости личности, загарантованих природних права човека и једна-

⁸⁰ Према правилима тумачења самог Законика (чл. 8 – 11), судија треба да испита намеру законодавца и да приликом интерпретације одредаба држи смисла закона. У случају правних празнина држећи се намере законодавца треба да примени аналогију, да се ослони на здрав разум и природно право, као и на обичаје. Видети, Г. Станковић – М. Симић, *Тумачење закона у Српском грађанском законнику*, „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика, (1844-1994)”, Београд, 1996, стр. 189 – 190.

⁸¹ Исто мишљење заступа и Б. Визнер, *Грађанско право у теорији и пракси*, Књига трећа, 2. изд, Ријека, 1969, стр. 829. Према Марковићу (Ч. Марковић, *Новчана репарација моралне штете*, Архив за правне и друштвене науке, књ. III, бр. 4, Београд, 1921, стр. 262), вероватније је, да су под боловима подразумевали физичке болове. Марковић у судској пракси није наишао на случај досуђивања надокнаде и за психичке болове, мада је у теорији било заступљено и то мишљење (Д. Аранђеловић, *О одговорности за накнаду штете*, Београд, 1908, стр. 65.).

⁸² Ч. Марковић, нав. дело /Архив/, стр. 264.

⁸³ Чест прва (О правима личним) Чл. 65. СГЗ у случају раскида веридбе невиној страни даје право и на „накнаду за претрпљени уштрб.”, тј. за накнаду неимовинске штете, видети, Д. Палачковић, *Црквено право и Српски грађански законик*, Зборник радова са научног скупа „Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844 – 1994)”, Ниш, 1995, стр. 37. У Војводини било је прихваћено да, онај ко обешчисти поштену девојку мора да јој надокнади миразом штету, коју је девојка претрпела тиме што ће теже добити мужа, а тиме породично издржавање (НР/начелно решење/ 158).

⁸⁴ Ј. Салма, *Облигационо право*, Нови Сад, 2001, стр. 454.

⁸⁵ Ч. Марковић, нав. дело (Архив), стр. 265 – 266.

кости пред законом. Прописује општу обавезу накнаде штете и у случају повреде личности. Разрада ове заштите, међутим, није прецизна и оставила је многа спорна питања, пракси, каснијем законодавству и правној науци. Никола Крстић, 1869. године разматрајући проблеме везане за накнаду за повређену част, наговестио је, да ће проћи више недеља и месеци док се то не расправи⁸⁶. Према констатацији Марковића, прошло је, међутим, и више деценија, а ово питање још увек није било решено. Могло се само рећи, да је законодавство начелно признало накнаду за повређену част, али је у појединостима то питање остало и даље спорно⁸⁷.

Закључак

Римска инјурија у свом изграђеном облику добила је функцију заштите моралног интегритета, части, достојанства слободних римских грађана, посебно, ако се радило о угледним лицима. Дала је право на захтев процењене новчане суме (*aestimatio*) у посебно предвиђеним случајевима, уз могућност проширења и на атипичне случајеве, под условом да се повреда оцењује као дело које вређа и опште прихваћене друштвене, моралне норме понашања (*bonos mores*).

У току средњег века дошло је, с једне стране, под утицајем германског права до материјализације моралне штете путем естимационе заклетве, а с друге стране, под утицајем канонског права, до укидања новчане накнаде. Ово је довело, углавном, до свођења заштите личности на кривично – правну заштиту.

Буржоаске револуције су постигле да се декларише правна једнакост људи, да се сваки човек сматра за личност и да се његова личност правно заштити. Грађански законици, чији је задатак био да ова начела надахну животом, мада декларишу општу обавезу накнаде проузроковане штете, са накнадом моралне штете поступају веома опрезно. У случају повреде личности много лакше дају право на накнаду евентуално настале мерљиве материјалне штете, него на накнаду оне дубље и често веома трајне повреде људске личности, његовог достојанства. Српски грађански законик, давањем могућности наплате процењене новчане суме за претрпљене болове, тек наговештава такву будућу заштиту, коју ће судска пракса касније и развити. Крајњи циљ, заштите личности је, да свака повреда личности буде прихваћена као против-правна, јер грађанско право обавезује сваког на поштовање људског достојанства (*neminem laedere*) и да ова општа заштита личности буде општи основ одговорности за накнаду неимовинске штете.

⁸⁶ Н. Крстић, *Правда*, 1869, бр. 15, 16 и 17. (према Ч. Марковић, нав. дело /Архив/, стр. 264.)

⁸⁷ Ч. Марковић, нав. дело (Архив), стр. 264. У погледу заштите личности на територији Војводине у овом периоду видети, В. Пишкулић – И. Ђерђ, *Основи приватног права у Војводини*, Београд, 1924.

Питање: у којој мери може човек наших времена, који поштује Улпијаново правило: „*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*”, да ужива у људском достојанству и правној заштити свог достојанства – биће предмет нашег каснијег рада.

*Magdolna Sič Ph.D., Associate professor
Novi Sad School of Law*

Protection of personality – actuality of the roman iniuria

Abstract

Contemporary European law of delicts (torts) represents more and more an expression of constitutional rights and personal freedoms. It is regarded that human rights have the most powerful and immediate influence with respect to protection of human dignity. Simply and nicely put: „Human dignity is an inherent value, possessed by each individual in the same manner”. According to the ideas expressed in the preamble of the United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948), recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world. With respect to each state – observance of human dignity is fundamental for democratic state of law.

Human dignity is a notion broader than separately guaranteed rights and freedoms, and respect for it is a prerequisite for exercising of other rights. Contemporary civil law protects human dignity, as the most profound and most sensitive value of human personality, mostly, by the norms of immaterial damages. The basis for its protection, in the countries belonging to the Roman legal family, was laid by the Roman law rules on iniuria.

This paper discusses the Roman rules on iniuria, what was left of them during the middle ages, and finally how was human personality safeguarded under revolutionary turn-overs of the modern era according to the provisions of the Serbian Civil Code.